

UN MODEL POSIBIL AL DEZVOLTĂRII RURALE DURABILE

VIOLETA FLORIAN
AURELIA SÂRBU

Diversitatea problematicii rurale impune elaborarea unor modele (paradigme) tipologice bazate pe cercetări intensive de tip analize regionale și pe cercetări extensive, întreprinse pe arii teritoriale largi.

Un astfel de model al dezvoltării rurale durabile ar putea cuprinde următoarele dimensiuni: dezvoltare demografică durabilă; dezvoltare economică durabilă; dezvoltare alimentară durabilă; dezvoltare sanitară durabilă; dezvoltare durabilă a mediului; asigurarea securității personale; asigurarea securității comunității; dezvoltare politică durabilă.

1. *Dezvoltarea demografică rurală* presupune o reproducere a resurselor umane. Analizele efectuate la nivel național și regional au relevat precaritatea demografică, sursă a disfuncționalităților economice și sociale rurale:

- spor natural negativ: valoarea este de -2,2‰ în 1993; evoluția descrie o accentuată scădere: în 1990 era de 5,7‰, în 1991 de -1,0‰ și în 1992 de -1,9‰. Cele mai ridicate valori au fost înregistrate în județele:

Hunedoara	-9,3‰;
Teleorman	-7,4‰;
Caraș-Severin	-7,1‰;
Arad	-6,7‰;
Giurgiu:	-5,7‰;
Sălaj	-5,6‰;
Dolj	-5,4‰;
Cluj	-5,2‰.

- indice scăzut de feminitate al populației de vârstă fertilă: valoarea medie națională este de 841, cu minime în județul Vaslui (763) și Teleorman (776) și maxime Arad (960), Timiș (916) și Caraș-Severin (911);
- proces de îmbătrânire avansat: în 1977 populația tânără reprezenta 27,1%, în 1992 ponderea era de 20,9%; populația bătrână era în 1977 într-o proporție de 16,7%, în 1992 reprezenta 22,1%.

Distribuția zonală, la ultimul recensământ, avea următoarea configurație:

Tabelul 1

	0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste
Transilvania	21,3%	57,6%	21,1%
Banat	21,0%	56,9%	22,1%
Maramureș-Crișana	21,7%	57,4%	20,9%
Oltenia	18,6%	56,7%	24,7%
Dobrogea	23,9%	59,4%	16,7%
Muntenia	19,3%	57,9%	22,8%
Moldova	23,0%	56,0%	21,0%

- reducerea mărimii demografice a gospodăriei rurale: 29,0% dintre gospodării sunt formate din 2 persoane și 18,1% sunt formate dintr-o persoană; 65,6% nu au copii în întreținere; gospodăriile rurale formate dintr-un singur nucleu reprezintă 2/3 din totalul acestora, concentrându-se într-o pondere copleșitoare în județul Iași: 78%; gospodăriile rurale fără persoane active reprezintă 29,7%; 43,5% din gospodării au ca șef un pensionar;
- structura ocupațională a mediului rural definește un spațiu economic dominat de agricultură și o infrastructură socială inadecvată unui model de dezvoltare durabilă: 66,8% sunt agricultori, 1,3% sunt persoane care lucrează în domeniul sanitar și 2,4% în rețeaua învățământului rural.

Structura instrucțională este caracterizată de o pondere excesivă a absolvenților cursurilor de învățământ secundar (58,0%), cu diferențieri semnificative în funcție de sex: 65,1% bărbați și 51,1% femei) și de învățământ primar (33,1% – ierarhizarea schimbându-se: 29,7% bărbați și 36,5% femei). Ponderea ruralilor care au absolvit cursurile învățământului superior este de 1,1%. În schimb, ponderea analfabeților este de 5,5% (în populația totală valoarea este de 3,0% iar pentru populația urbană ponderea înregistrată este de 1,0%). Pe provincii istorice situația analfabeților se prezintă diferențiat:

Maramureș-Crișana	5,0%;
Oltenia	5,0%;
Dobrogea	5,5%;
Banat	4,0%;
Muntenia	7,0%;
Transilvania	3,7%;
Moldova	5,0%.

2. *Dezvoltarea economică* în termenii durabilității este, în prezent, pusă sub semnul întrebării. Studiile desfășurate pe plan regional sau național au conturat:

- strategiile de supraviețuire – cu lipsa de autonomie expresivă prin intermediul muncii, cu o incapacitate de a-și etala actul economic și de a-și formula un proiect economic. În general subiecții nu manifestă dorința de a-și mări suprafața de teren, motivul principal invocat fiind lipsa utilajelor;
- strategiile de subzistență – caracterizate de reproducerea practicilor culturale tradiționale și a sistemelor de reproducție simplă;
- strategiile de acumulare – impresionante prin numărul redus al adeptilor și prin efortul economic de a-și crea funcții comerciale, mai ales în aparatul producției animaliere. O caracteristică a lor este actul investițional și un comportament economic performant. Datele oferite de studiul efectuat în 1994 de către Institutul de Economie Agrară și Institutul de Cercetare a Calității Vieții oferă o imagine generală a comportamentului investițional: mai mult de jumătate dintre subiecți nu au făcut în perioada 1992 – 1994 nici o investiție; restul au investit în *cumpărarea de animale* – (în mod deosebit în Moldova și Transilvania), în *utilaje agricole* (Moldova), au *înființat plantații* (în Maramureș) și au construit anexe gospodărești (în Oltenia). Eșantionul a fost alcătuit din 1004 persoane. În fond, aceste acte investiționale nu fundamentează transformarea gospodăriei rurale în exploatație agricolă cu funcții preponderent comerciale, ele reducându-se la un efort economic tributar refacerii prestigiului social local și desfășurării normale a activității economice în sistemul reproducției simple. Dacă încercăm să proiectăm un comportament în esență investițional începând cu primul element, *pământul* și achiziționarea lui, obținem o tipologie semnificativă:

- 1,6% doresc să cumpere 0,5 ha – preponderent în Dobrogea;
- 11,5% doresc să cumpere 1,0 ha – preponderent în Bucovina;
- 6,5% doresc să cumpere 10,0 ha – preponderent în Transilvania, Banat-Crișana.

Dacă strategiile sunt o concretizare a comportamentului economic explicit, cristalizat în niște coordonate pe care putem să le definim ca fiind atât de consistente încât pot descrie gradul de implicare, adaptare la structura actuală, la nivel atitudinal, aspirațional apare o tipologie mult mai diversificată.

Un proiect al dezvoltării durabile pentru comunitățile rurale nu ar avea premise viabile în această perspectivă. Criza de identitate a comunităților rurale, relativa conștientizare a propriilor interese se traduce printr-o dezorientare valorică și aspirațională, nefavorabilă unei adaptări funcționale. Opiniile și atitudinile sunt contradictorii datorită modului de acumulare a experienței, de individualizare, a istoriei familiei și comunității.

Gradul de adecvare la situația dată – aspectul performanței – și coeficientul de consolidare a reacției – curba achiziției – descriu o formă particulară a opiniilor și atitudinilor, a comportamentului global. În general, comportamentul se structurează pe elementul economic care anihilează spectrul larg al motivațiilor sociale: 30,3% din subiecți consideră că situația economică este în prezent “mai bună” (concentrați, în general, în provinciile istorice Banat-Crișana, Transilvania și Bucovina) și 46,5% au apreciat ca fiind “mai grea” (în mod deosebit subiecții din Dobrogea și Maramureș). Polaritatea excesivă este caracteristică pentru Dobrogea: 12,5% valorizare pozitivă în contrast cu 83,3% care au considerat că veniturile sunt mult mai reduse.

Focalizarea atenției asupra altui element fundamental – veniturile – descrie aceeași tipologie diferențiată pe provincii: veniturile sunt apreciate ca *mai bune*, comparativ cu cele realizate în 1989, de către 30% dintre subiecți și ca fiind necorespunzătoare de către 22%.

În Bucovina se înregistrează ponderea cea mai mare a celor care consideră că veniturile – comparativ – sunt mai mari, iar în Dobrogea predomină categoria nemulțumiților. Aceste trăsături ale percepției sociale se accentuează și dobândesc un contur dar și un conținut lipsit de echivoc prin integrarea în sistemul de analiză a proprietății: 84,8% dintre cei care consideră situația proprietății *mai bună în prezent* sunt subiecți intervievați în localitățile rurale din Bucovina; 26,4% dintre subiecții care valorizează negativ domiciliază în Oltenia. Proprietatea este percepută pozitiv în special în zonele rurale de munte.

Distribuția netă a opiniilor este generată de perceperea structurii sistemului de proprietate. În funcție de modelul cultural și economic local/zonal, de matricea educațională și de calitatea actului informațional, de istoria fiecărei comunități rurale, subiecții au considerat că proprietatea particulară este preferabilă prin valențele ei pozitive în proporție de 94% în Bucovina, 78% în Banat și 77% în Transilvania; proprietatea colectivă este valorizată pozitiv de 1/3 din subiecții subșanționului din Moldova, de 23% din cei care domiciliază în Oltenia și 27% în Muntenia.

3. Dimensiunea alimentară, într-o primă abordare, ca necesitate socială a securității alimentare, poate fi analizată prin:

- elementul cantitativ – cheltuielile aferente consumului alimentar. În acest caz, greutatea lor specifică indică o creștere a autoconsumului, implicat o repliere economică a gospodăriei rurale asupra propriilor resurse. Cheltuielile afectate consumului alimentar și băuturilor reprezentau în 1980, 63,7% și în 1993, 76,1% din bugetul de cheltuieli.
- elementul subiectiv – aproximativ 40% din subiecții eșanționului apreciază că în prezent *alimentația este mai bună*. Conform tipologiei deja conturate, în Bucovina cei mai mulți dintre subiecți se încadrează în această variantă 57,5%; în Dobrogea se înregistrează ponderea cea mai

mare a celor care se situează la celălalt pol al scalei: *situația alimentară este mai rea în prezent*.

4. Problema *securității sanitare* cu o tipologie extrem de variată: 51% dintre subiecții eșantionului național au apreciat că aceasta este caracterizată printr-o deteriorare semnificativă. În provinciile Oltenia, Moldova și Muntenia starea sănătății este considerată ca fiind critică, iar în Transilvania și Banat opinia înclină spre o valorizare pozitivă.

5. *Problematika mediului natural* – dimensiune fundamentală a dezvoltării durabile, a gestiunii resurselor principale oferă prin implicațiile ei imediate și, mai ales, de perspectivă imaginea unui tulburător dezechilibru. Într-un studiu empiric în care s-au făcut și analize-diagnostic s-a constatat absența oricărui tip de comportament ecologic din partea actorului rural. Mutată în planul comportamentului productiv și al eficienței actului economic, s-a constatat că există manifestări sporadice de utilizare a îngrășămintelor chimice și a pesticidelor iar în cazul producătorilor asociați o ignorare a problemei în totalitatea ei. Majoritatea celor intervievați – studiu sociologic elaborat de IEA în 1993 pe eșantionul reprezentativ din comunele Rosești și Groznița – nu știa dacă în cadrul asociației s-au folosit pentru terenurile proprii îngrășăminte naturale sau chimice, pesticide și nici nu a putut aprecia sumele aferente îngrășămintelor, amendamentelor, substanțelor împotriva paraziților, insectelor etc. Se pare că avem proba unui anumit comportament economic din care lipsește responsabilitatea și actul participativ explicit, a unei strangulări a relației cu pământul, o transformare a muncitorului rural în executant derobat de orice tip de responsabilitate.

6. *Securitatea personală* – deteriorarea climatului rural este percepută de 31% dintre subiecți, cei mai mulți dintre ei locuind în comunitățile rurale din Oltenia și Muntenia. Rata șomajului este de 5,4%; 53% au vârsta între 14 și 24 ani și 21,7% între 25 și 34 ani.

7. *Viața comunitară*, – aprecierea globală a dotărilor pentru sănătate, comerț și transport este în general negativă: 35% consideră că dotările pentru sănătate s-au depreciat și 43% că situația transportului este necorespunzătoare; se adaugă proporția de 35% a celor care apreciază că situația magazinelor *este mai rea*. Tipologia acestei problematice ar începe cu localitățile rurale din Banat (concentrare a subiecților cei mai nemulțumiți de starea dotărilor sanitare), continuă cu Transilvania (gradul cel mai mare de insatisfacție privind transportul) și s-ar încheia cu comunitățile din Dobrogea (ponderea cea mai mare a celor care au considerat că starea dotărilor sanitare și transportul sunt mai bune). Situația comercială este la fel de fluctuantă: cei mai mulți subiecți care consideră că este o *situație mai bună* domiciliază în Dobrogea și cei mai nemulțumiți în Oltenia. Cei mai nenuțumiți și – presupunem – frustrați educațional sunt rezidenții din Banat iar cei mai mulțumiți locuiesc în comunele din Dobrogea.

8. O problematică a ruralului care ar putea constitui *un palier* important al dezvoltării rurale durabile este **politicul**. Dincolo de mediatizata imagine, devenită simbol, a populației rurale ca masă electorală ușor manipulabilă, există o realitate acordată într-o tipologie determinată de istoria locală a comunității, de memoria socială. Libertatea este percepută de subiecții zonelor care nu au fost cooperativizate, în proporție de 83%, ca fiind o realitate. În acești termeni se exprimă cei din în comunele din Transilvania și Banat. În provincia istorică Oltenia sunt cei mai nemulțumiți subiecți din acest punct de vedere.

Dacă analizăm superficial, *relația* între *actorul social* și *puterea locală/centrală* este caracterizabilă prin disfuncționalitate.

În concluzie putem considera că resursele umane rurale au o atitudine pozitivă față de schimbare. Sprijinirea acestei atitudini prin pachete de strategii zonale adecvate poate asigura dezvoltarea durabilă a mediului rural.